

ВІДГУК

офіційного опонента доктора педагогічних наук,
професора, завідувача кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка Поліщук Віри Аркадіївни про дисертацію
**Костіної Валентини Вікторівни «Теоретичні і методичні засади
професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних
працівників до профілактики дезадаптації учнів»,** поданої на здобуття
наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 –
теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки. Актуальність дослідження Костіної Валентини Вікторівни зумовлена: а) поширенням і загостренням кризових явищ в Україні (згідно з даними видання Bloomberg, станом на 2017 р. Україна посіла 7 місце в міжнародному рейтингу найбідніших країн світу і 107 – за рівнем процвітання The Legatum Prosperity Index), що закономірно призвело до збільшення чисельності дезадаптованих осіб і особливо дітей та молоді, які не можуть самостійно адаптуватися до реалій життя, умов життєдіяльності, виявляти власну суб'єктну позицію, успішно соціалізуватися в закладах освіти; б) необхідністю ціленаправленої підготовки фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях.

Вибір дослідницею для вивчення теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів обґрунтований міркуваннями відсутності спеціальних напрацювань з обраної проблеми дослідження.

Дисертаційне дослідження Валентини Вікторівни Костіної відповідає державним потребам щодо науково-дослідної діяльності та виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри початкової, дошкільної і професійної освіти «Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці учителів» (державний реєстраційний номер 0111U008876 від 25.10.2011 р.) і кафедри соціальної педагогіки «Інновації в підготовці майбутнього фахівця до соціально-педагогічної діяльності» (державний реєстраційний номер

0112U002000 від 16.01.2012 р.) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Тема дослідження затверджена вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 8 від 16.11.2016 р.) і погоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 2 від 28.03.2017 р.).

Найбільш істотними науковими результатами дисертаційної роботи Костіної Валентини Вікторівни вважаємо: теоретичне обґрунтування системи підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях; обґрунтування й аналіз теоретико-методологічних засад підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях; здійснений аналіз особливостей роботи соціальних педагогів і соціальних працівників з профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях; розроблене й апробоване в процесі дослідження науково-методичне забезпечення реалізації системи підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації; розроблення й апробація технології підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях; обґрунтування й упровадження в процесі дослідно-експериментальної роботи організаційно-педагогічних умов ефективного функціонування системи підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів.

Нові факти, одержані здобувачем. Дисертаційна робота Костіної В. В. як комплексне дослідження з професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів містить такі нові факти, що не були представлені у вітчизняному науковому просторі. Зокрема, дослідницею здійснено класифікацію соціальних інституцій, що працюють над вирішенням

проблеми профілактики дезадаптації учнів (заклади освіти та виховання; заклади соціального захисту дитинства; заклади перевиховання та соціальної допомоги дітям-правопорушникам; заклади соціальної допомоги дітям та молоді з особливими потребами); схарактеризовано специфіку профілактичної роботи фахівців у різних соціальних інституціях, зумовлену психо-віковими характеристиками, умовами життєдіяльності, здібностями та можливостями учнів; виокремлено й схарактеризовано критерії (мотиваційно-ціннісна, афективно-конативна, когнітивно-інструментальна та професійно-діяльнісна компетентності) та показники (професійна спрямованість на профілактику дезадаптації учнів, інтереси до професійного розвитку та самовдосконалення, професійний світогляд, ціннісне ставлення до себе та інших, особливості темпераменту та вольові якості, особистісні характеристики, загальнопедагогічний потенціал, розвинений соціальний інтелект, професійно-технологічні знання та вміння з профілактики дезадаптації учнів, професійна здатність до роботи з вразливими контингентами, волонтерський та професійний досвід профілактики дезадаптації учнів) готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів за рівнями (недостатнім, первинним, професійно-кваліфікаційним та професійно-спеціалізованим); розкрито зміст поняття «дезадаптація учня» як прояв нетипової поведінки, емоційно-психологічного стану учня, що не відповідають нормам, характерним для його ровесників у даних умовах життєдіяльності.

Подальшого розвитку й конкретизації набули уявлення про зміст, форми та методи профілактики дезадаптації дітей та молоді у різних соціальних інституціях; методи, прийоми, засоби, форми організації процесу професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у системі різних соціальних інституцій (методичні об'єднання та семінари фахівців соціальної галузі; круглі столи з представниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (ЦСССДМ), служб у справах дітей; профілактичні квести тощо).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується чіткістю окреслених кваліфікаційних ознак дослідження – метою, визначеними об'єктом і предметом дослідження; підтверджується коректністю постановки розглянутих завдань, обґрунтованістю вихідних положень: теоретико-методологічних засад та джерельною базою дослідження (470 найменувань, із них 21 – іноземними мовами), добором комплексу дослідницьких методів, адекватних меті та завданням роботи; зокрема, застосуванням теоретичних (аналіз, порівняння, систематизація та узагальнення результатів наукових досліджень, структурування вітчизняного та закордонного досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, власного педагогічного досвіду, узагальнення критеріїв, показників і розроблення діагностичного інструментарію для вимірювання рівнів готовності фахівця; моделювання); емпіричних (педагогічне спостереження, анкетування, тестування, бесіди, самооцінювання; варіативний педагогічний експеримент для підтвердження ефективності впровадження розробленої системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів) методів дослідження а також *методів математичної статистики* (методу статистичної обробки даних з використанням критерію Пірсона та методу регресійного аналізу для кількісного та якісного аналізу результатів експериментальної роботи).

Результати дослідження пройшли достатню апробацію під час науково-практичних заходів різного рівня (конференцій, симпозіумів, семінарів, круглих столів тощо), у яких брала участь дисертантка в Україні та за кордоном.

Значення для науки і практики отриманих автором результатів. Одержані Валентиною Вікторівною результати мають значення для педагогічної науки, що полягає першочергово у визначенні теоретичних і практичних засад професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і

соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів. Вони складають теоретично-методичне підґрунтя подальших наукових розвідок з проблеми підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників в умовах неперервної професійної освіти.

Результати дисертаційного дослідження Костіної В. В. впроваджено у навчально-виховний процес закладів вищої освіти та соціальних установ, про що свідчать відповідні довідки про впровадження.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Одержані результати дослідження – висновки, положення – мають міждисциплінарний характер і можуть використовуватися, перш за все, для впровадження змін з метою вдосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників в університетах України до профілактики дезадаптації учнів; а також у викладанні теоретичних курсів з питань соціальної роботи щодо профілактики дезадаптації учнів, технологій соціальної роботи, педагогіки вищої школи, у процесі підготовки наукових праць, підручників і навчальних посібників для закладів вищої освіти. Корисними будуть результати дослідження для керівників закладів вищої освіти щодо упровадження програм підготовки фахівців соціальної роботи до профілактики дезадаптації різних категорій населення та для фахівців-практиків соціальної роботи.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Дисертація Костіної В. В. має науково обґрунтовану структуру: вступ, п'ять розділів, висновки, додатки і список використаних джерел. Послідовність і логіку викладу тексту дисертації визначено необхідністю вирішення поставлених завдань дослідження.

Дослідницею з'ясовано суть профілактики дезадаптації учнів як складного багатоаспектного процесу, спрямованого на підвищення якості життя учнів; як цілеспрямованої, комплексної діяльності фахівців соціальної сфери, що здійснюється на різних рівнях (макро-, мікро-, особистісному) та має власну специфіку залежно від ступеня загострення проблеми.

Дослідниця вірно наголошує на тому, що провідна роль в профілактиці дезадаптації учнів належить фахівцям різних соціальних інституцій (закладів загальної середньої освіти, закладів додаткової освіти та виховання, спеціалізованих соціальних служб тощо), що дозволяє усунути соціальні чинники, які можуть спричинити дезадаптацію учнів, а також попередити можливість виникнення або розвитку суб'єктивних чинників, що сприяють віктимізації учнів.

У дисертації здійснено аналіз досвіду функціонування системи соціальних інституцій, що здійснюють профілактику дезадаптації учнів (закладів освіти та виховання; закладів соціального захисту дитинства; закладів перевиховання та соціальної допомоги дітям-правопорушникам; закладів соціальної допомоги дітям та молоді з особливими потребами); схарактеризовано специфіку профілактичної роботи фахівців у цих різних соціальних інституціях.

Надбанням роботи вважаємо визначення й аналіз особливостей професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів, що зумовлені: особливостями змісту превентивної діяльності залежно від виду дезадаптації учня; специфікою соціально-педагогічної діяльності в роботі з вразливими контингентами населення та специфікою соціальної роботи в різних соціальних інституціях.

Позитивної оцінки заслуговує розроблена дослідницею цілісна система підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях. Розроблену систему у дисертації представлено у вигляді структурно-функціональної моделі. Для теоретиків і практиків цінність становить розроблене науково-методичне забезпечення системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів, що передбачає: удосконалення змісту (доповнення навчальних курсів питаннями з проблеми профілактики дезадаптації учнів; розроблення спецкурсів; доповнення плану роботи

волонтерської групи; розроблення тренінгу «Професійна майстерність фахівця соціальної сфери у роботі з вразливими контингентами»; доповнення програми роботи студентського наукового товариства тощо); розроблення технології; визначення організаційно-педагогічних умов (стимулювання інтересу, мотивації та ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності шляхом залучення до роботи студентського наукового товариства, що забезпечує потребу в професіоналізації з профілактики дезадаптації учнів; забезпечення засвоєння студентами в межах навчальних курсів змісту та особливостей профілактичної роботи з різними категоріями учнів залежно від специфіки соціальних інституцій; використання етнокультурних засобів як джерела соціально-виховного впливу, що забезпечує формування соціокультурного підґрунтя для соціалізації вразливих контингентів і розвитку професійної майстерності в виховній роботі; створення рефлексивно-творчих середовищ волонтерської практики у межах партнерської мережі соціальних інституцій для набуття практичного досвіду та професійного самовдосконалення).

Дослідниця ретельно підійшла до перевірки ефективності теоретично обґрунтованої системи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів, яка здійснювалася в умовах спеціально організованої експериментальної роботи в ЗВО та соціальних інституціях партнерської мережі.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих дисертанткою результатів, вважаємо за доцільне в контексті наукової полеміки назвати деякі дискусійні положення, а також висловити окремі зауваження і побажання:

1. Позитивно оцінюючи теоретичний рівень виконаної дисертації вважаємо, що обґрунтування авторської концепції дослідження вартувало доповнити аргументацією на користь положень компетентнісного та акмеологічного підходів, зокрема дослідниці доцільно було розкрити

детальніше формування інформаційно-комунікативної компетентності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів, а також показати можливості формування індивідуальної наукової траєкторії подальшого особистісного зростання майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників.

2. У підрозділі 3.1 дисертації «Аналіз професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів» при аналізі досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до здійснення досліджуваного виду діяльності дослідниці вартувало звернути увагу й більш детально розкрити проблемні аспекти, які мають місце при здійсненні професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників у сучасному українському суспільстві, наголосивши при цьому, наприклад, на проблемності статусу соціальної педагогіки як сфери професійної діяльності і спеціальності у системі професійної підготовки фахівців.

3. Позитивно оцінюючи зроблений в дисертації аналіз практичної складової підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів, вважаємо, що дослідниці, поряд з аналізом різноманітних форм практичної складової підготовки майбутніх фахівців (що знайшло достатнє відображення у тексті дисертації і автореферату), вартувало більше уваги приділити аналізу особливостей її реалізації у різних соціальних інституціях (зокрема, у закладах освіти та виховання, соціального захисту дитинства, перевиховання та соціальної допомоги дітям-правопорушникам, у закладах соціальної підтримки та допомоги дітям з особливими освітніми потребами), а також у процесі залучення студентів до різноманітних видів волонтерської діяльності.

4. Позитивно оцінюючи надбання дослідниці щодо здійсненого нею аналізу системи професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів, яка здійснювалася в умовах спеціально організованої експериментальної роботи

в ЗВО та соціальних інституціях партнерської мережі вважаємо, що схарактеризована система носила б більш довершений характер, якби в роботі знайшли відображення технології підвищення професійної кваліфікації соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів в системі післядипломної освіти.

5. Вважаємо, що здійснений в дисертації аналіз зарубіжного досвіду підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів носив би більш системний характер, якби дослідниця при аналізі відповідного досвіду у зарубіжних країнах дотримувалася певного алгоритму чи логіки аналізу досліджуваного процесу, наприклад, здійснила порівняльний наліз на основі характеристики змістового, технологічного чи практичного компонентів підготовки або особливостей (чи спеціальних технологій) підготовки до роботи в певних соціальних інституціях.

6. Позитивно оцінюючи обґрунтовані у процесі дослідження Валентиною Вікторівною критерії і показники готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях, зауважимо, що у тексті автореферату вартувало більш детально схарактеризувати методики-індикатори, за допомогою яких здійснювалася діагностика окремих показників прояву готовності майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів і розкрити технологію визначення на їх основі узагальнених рівнів сформованості досліджуваного процесу (недостатній, первинний, професійно-кваліфікаційний та професійно-спеціалізований).

7. Вважаємо, що робота носила б більш довершений характер, якби дослідниця у дисертації подала окремим підрозділом прогностичний аспект розвитку досліджуваної проблеми.

Проте, зазначені побажання й зауваження не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дослідження, яке є концептуальним, цілісним, має незаперечну наукову новизну та практичне значення.

Повнота викладання результатів в опублікованих працях. Основні положення дисертації Костіної В. В. достатньо повно висвітлені у 94 працях, серед яких 74 – одноосібні: 7 монографіях, 13 навчально-методичних працях, 16 статях у наукових фахових виданнях, 6 статях у наукових періодичних виданнях інших держав; 5 статях – в інших виданнях, 47 – тезах доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації.

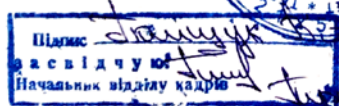
Загальний висновок.

Дисертація «**Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів і соціальних працівників до профілактики дезадаптації учнів**» є завершеним самостійним дослідженням, що відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (п. 9, 10, 12, 13, 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами та доповненнями (Постанова Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р. щодо докторських дисертацій, Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12.01. 2017 р.), паспорту спеціальності, а її автор – **Валентина Вікторівна Костіна** заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної педагогіки
і соціальної роботи Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

В. А. Поліщук

10